

# ДУШИЦА ГРБИЋ – ЧОВЕК КАО СТАНДАРД

УДК: 023.5:929 Грбић Д.(047.53)

Тешко је било где наћи пример радног стажа у трајању од педесет година, а најмање у области културе, која се иначе сматра лагодном делатношћу, иако се бави питањима националног идентитета. Таква судбина допала је, сад већ можемо рећи и зашто, Душици Грбић. Скромност и смиреност, особине које се најпре примете код ове рођене Банаћанке, нису је гониле на статусно самоостваривање, али су упркос свему начиниле од ње стручњака и научника без којег је немогућ било какав говор о старој српској књизи у последњој четврти прошлог и првој четврти овог миленијума. За ово време, Душица Грбић поставила је стандард у раду са старом књигом, па чак, може се без претеривања рећи – и норматив. Далеко превазишавши оквире уобичајеног схватања библиотекарског посла, она га је подигла на виши ступањ, прелазећи дотад постојеће границе, поставивши своју посвећеност као узор. Нису је стога мимоишле ни награде:

„Милорад Панић-Суреп“ (Заједница библиотека Србије, 1999), „Најбољи библиотекар у националној библиотеци“ (Библиотекарско друштво Србије, 2009), „Ђура Даничић“ (Заједница матичних библиотека Србије, 2018), „Душан Панковић“ (Сусрети библиографа, Инђија, 2022), „Јанко Шафарик“ (Народна библиотека Србије, 2025). Но, награде нису само за то да се неке ода јавно признање, јер знамо да се често додељују и по неком интересном договору онима који и немају неке заслуге, нити оне могу сасвим исцрпети значај нечијег дела, јер оно има свој квалитет и непролазне домете и мимо њих. У случају Душице Грбић, оне су симболичке тачке у времену које указују на кључне догађаје у бављењу историјом српске књиге као основом за специфичну српску библиологију. То јасно илуструје онај необично дуг низ књига које је Душица приредила у Библиотеци Матице српске, и који је засад без премца, као и право мноштво стручних и научних радова (лична библиографија објављена је у *Сусретима библиографа* за 2022). Није добро бити вредан а немати знања, нити имати знање без марљивости. Душица Грбић је свему овоме придружила љубав према књизи, која очигледно живи у њој као непролазна категорија. То је основна и најважнија кључна реч у њеном раду.

*Навршава се тешко невероватних пола века Вашеј рада у Библиотеци Матице српске. Да Вам је неко сада, кад сте завршили основне студије, рекао не само то да ће Вам радни стаж бити колики, него и да ће бити provedен у једној истој институцији, шта бисте помислили?*

**Душица:** По завршетку основних студија било ми је незамисливо да имам толико среће и добијем посао у Библиотеци Матице српске, најстаријој српској библиотеци националног значаја и првој јавној научној библиотеци у Срба, а још мање схватљиво да ће ми радни век околико трајати, и то у једној тако значајној културној институцији.

На Филозофском факултету у Новом Саду, на групи за руски језик и књижевност, дипломирала сам новембра 1975. године (просечна оцена 9,80). Истог дана после дипломског испита лектор Валентина Девећ ме је обавестила да је упражњено место наставнице руског језика у основној школи у Жабљу, пошто је тадашња наставница почела да ради на Телевизији Војводине, отвореној те јесени, и да би већ сутрадан требало да одем на посао. Ову изненадну радосну вест са задовољством сам прихватила, тако да времена за одмор после напорног учења и непреспаваних ноћи није било. Рад у школи је кратко трајао, јер сам убрзо, већ 7. децембра, у новосадском *Дневнику* видела расписан конкурс Библиотеке Матице за библиотекара у Одељењу именске обраде. Услов је био завршен Филозофски факултет, група за руски језик и књижевност, а пред-

ност су имали кандидати са знањем пољског језика. На том радном месту радила је библиотекар Славица Несторовић-Петровски, која је напустила Библиотеку Матице српске и отпочела рад у Семинарској библиотеци Одсека за славистику Филозофског факултета у Новом Саду. Пошто сам у потпуности испуњавала услове, одлучила сам да се јавим на конкурс, а осим мене било је још неколико кандидата. После обављеног разговора са комисијом, крајем децембра добила сам обавештење да сам примљена на посао на неодређено време, што сам дочекала с неверицом, радошћу и нарочитим узбуђењем. У то време, в. д. управника био је Лазар Чурчић, истакнути библиотекар и историчар српске књиге, изузетан зналац старе и ретке књиге, којег нисам лично познавала.

На посао сам ступила на Божић, 7. јануара 1976, који се тада у државним институцијама није празновао. Сам почетак рада имао је лепу симболику, јер по народном веровању на Божић треба започети нешто ново, што ће донети успех током целе године.

Као студент, често сам долазила у Библиотеку Матице српске, где сам у оригиналу читала дела и критике руске књижевности и користила разне језичке приручнике. Дивила сам се библиотекарем и књижничарима који су ту стално били на извору богатог књижног фонда, али ми се чинило немогућим да и ја имам такву привилегију.

*Рад сће зайочели као библиошекар у Одељењу именске обраде, а највећи део каријере провели сће бавећи се старом српском књигом, и као археограф и библиошекар. Каква је тачно била образовна и стручна припрема за рад?*

**Душица:** По доласку у Библиотеку Матице српске, седам година сам радила у Одељењу именске обраде монографских публикација, на каталогизацији славистичких књига, под редакторством искусне библиотекарке Маре Тодоровић, од које сам стекла прва знања о раду са књигом и библиотекарству као струци. Осим обраде текућих публикација, бавила сам се и ретроспективном обрадом књига, проверама у инвентарним књигама и лисним каталозима, пресигнирањем, разрешавањем дупликата и неким другим пословима, што ми је омогућило шире сагледавање различитих процеса рада. Посао библиотекара се разликовао од онога за који сам се спремила на студијама, али сам га врло брзо заволела и била спремна да се у потпуности посветим тој струци.

На студијама сам посебно волела старословенски језик и упоредну граматику словенских језика, предмете проф. др Вере Јерковић, као и историјску граматику руског језика, коју је предавала мр Вера Вулетић. Интересовање за старине мотивисало ме је да чешће одлазим у Одељење старе и ретке књиге, да са Лазом Чурчићем погледам понеку стару књигу и послушам његову надахнуту и инспиративну причу. То је био разлог и

што сам се све више занимала за старе књиге, читала доступну литературу и радове са том тематиком у домаћим и неким страним часописима, посебно руским, и што сам за рад за полагање стручног испита одабрала тему „Печат као извор за историју библиотека и средство бележења власништва“ из предмета Историја писма, књиге и библиотека, под менторством Лазара Чурчића.

На предлог Лазара Чурчића, у време управнице Јованке Тодоровић, маја 1982. распоређена сам на послове старе и ретке књиге. Обрадовала сам се том раду и сарадњи са Лазаром Чурчићем, од којег сам желела што више да научим, али је сарадња са њим у Библиотеци кратко трајала. За време управнице Вере Милосављевић, која је дошла у Библиотеку Матице српске 1983, рађена је ревизија фонда раритета (1984–1987) без учешћа Лазара Чурчића. Пошто није имао приступ старој књизи, нити је могао да ради у својој канцеларији већ у каталогу Библиотеке, Лазар Чурчић је самоиницијативно седео и истраживао у Рукописном одељењу Матице српске, а од 1986. до пензионисања 1991. радио је у Библиографском одељењу НБС, свакодневно путујући возом на релацији Нови Сад – Београд.

О издањима старих штампаних књига, могућностима и начинима њиховог посматрања и осветљавања са разних аспеката, обраћању пажње на сваки детаљ, много сам научила из казивања Лазара Чурчића, његових радова и свесрдно пружених савета. Често ми је указивао на проблеме и потенцијалне теме о старим књигама, што чини и данас врло разборито и задивљујућег ума у својој 99. години.

У археографију рукописних књига увела ме је проф. др Вера Јерковић, којој дугујем изузетну захвалност за предузимљивост, велико ангажовање и огромну помоћ. Професорка Јерковић је 1986. сачинила пројекат „Каталог ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске од XIII до XVIII века“ у циљу израде потпуног каталога по савременим принципима. Од посебне важности била је њена жеља да окупи и стручно обучи млади кадар за бављење рукописном књигом. У пројекат је укључено неколико сарадника, од којих три из Библиотеке Матице српске (Катица Шкорић, Ксенија Минчић-Обрадовић и ја). Тежња је била да се у реализацији овог пројекта успостави сарадња Библиотеке Матице српске и Филозофског факултета. Стручном оспособљавању кадрова умногоме су допринеле и организоване двогодишње постдипломске студије на групи за српскохрватски језик Филозофског факултета, са акцентом на историји језика (старословенског, српкословенског, рускословенског, дијалектологије, лексикологије) и палеографији српске ћирилице. Предавања су одржавана сваке суботе, а проф. Вера Јерковић је додатно у Библиотеци Матице српске држала предавања из палеографије и на табли исписивала слова старе ћирилице, истицала њихове елементе битне у описима и разлике по

одређеним епохама. Пре полагања испита морао се написати семинарски рад као резултат одређених истраживања. Ове постдипломске студије завршила сам 1990. и стекла звање магистра филолошких наука. Тема мог магистарског рада је „Палеографски опис и правопис једног рукописног Апостола из 1541. године”.

*Шта је урађено за Ваше време на формирању, уређењу и обради збирки старих и ретких књига?*

**Душица:** Рад на опису рукописних књига одвијао се тимски под редакторством проф. др Вере Јерковић. У серији *Ћирилске рукописне књиге БМС* до 2018. тематским редоследом објављено је 18 књига, које поред каталожних описа садрже и научне радове о појединим рукописима. У овим књигама аутор сам највећег броја каталожних описа и научних прилога. Описи су рађени по утврђеној методологији и упитнику за ексцерпцију грађе, који је сачинила проф. Вера Јерковић. Посебна пажња поклоњена је терминолошкој усаглашености палеографских, ортографских и морфолошких одлика и устаљеном редоследу у њиховом навођењу.

Према *Концепцији новој уређења и обраде збирки старих и ретких књига* коју сам сачинила, збирке рукописних књига, старих штампаних и ретких књига, старих периодичних публикација и ситне штампане грађе, као и старије библиотеке целине (библиотеке Платона Атанацковића, Саве Текелије, Текелијанума, Аврама Ђукића, Ђоке Мијатовића, Јована Јовановића Змаја, Александра Сандића, Петра Попадића, Васе Стајића, Уједињене омладине српске и др.), сигниране су по новоустановљеним сигнатурама (око 40.000 публикација) и обрађене по савременим правилима најпре у лисним каталозима, а потом и у електронском каталогу. Електронска обрада раритета започета је 1989. године. Електронска база раритета БМС била је највећа таква база у време формирања Узајамног каталога Виртуелне библиотеке Србије и чинила је његов основ, значајан извор за српску ретроспективну библиографију, узор и ослонац многим библиотекама које су започињале електронску обраду. Од 1991, као руководилац Одељења старе и ретке књиге, организовала сам рад и на изради штампаних каталога у оквиру још две едиције БМС, под уредништвом Мира Вуксановића. У едицији *Кашалот старих и ретких књига БМС* објављено је осам књига, које садрже описе старе српске штампане књиге од *Окшоиха Ђурђа Црнојевића* из 1494. до издања из 1867, граничне године за стару српску књигу, као и некњижну грађу – *објављенија, описе и разну ситну штампану грађу*. У едицији *Кашалот летања Библиотеке Матице српске* објављено је пет каталога најстаријих библиотека целина у БМС – владике Платона Атанацковића, Саве Текелије и Текелијанума, са укупно близу 10.000 записа.

У електронском каталогу БМС обрађена је и Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду, са око 13.000 публикација, која није власништво БМС, али јој је од 1947. поверена на чување и руковање. Аналитички је обрађено и око 10.000 прилога из старих часописа и новина.

*Радили сте и на уређењу и обради неких црквених и манастирских библиотеке. Које су то збирке?*

**Душица:** У оквиру послова БМС иницирала сам „Пројекат уређења, обраде и заштите библиотеке Бачке епархије”. Према овом пројекту, формиране су следеће збирке: Збирка рукописа XV–XIX века, Збирка штампаних књига XVI–XVII века, Збирка књига XVIII–XX века, Збирка периодичних публикација и библиотеке целине бачких епископа – Платона Атанацковића, Митрофана Шивића, Иринеја Ђирића и Никанора Иличића. Тимским радом укупно је инвентарисано, сигнирано и електронски обрађено преко 6.500 књига, из времена од XV до XX века, и више од 2.500 свезака периодике.

Иницирала сам и послове ревизије и обраде библиотеке Манастира Грабовца и библиотеке епископа будимског Арсенија Стојковића у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји и лично учествовала у обради тих збирки. Каталог библиотеке епископа Арсенија Стојковића припремљен је за штампу у НБС (приређивачи Марија Богдановић и Жарко Војновић), а каталог библиотеке Манастира Грабовца припремљен је у Библиотеци Матице српске (редактори Светлана Вучковић, Александра Драпшин и ја).

Сарадник сам на пројекту „Истраживање и научни опис рукописа Библиотеке Српске патријаршије”. Према овом пројекту, један сам од аутора каталога *Ајосџоли*, књ. 1 у едицији *Ђирилске рукописне књиге Библиотеке Српске патријаршије*, а у припреми је књ. 2 *Јеванђеља*.

Као стручни консултант, помогла сам у обради и објављивању каталога рукописних и старих штампаних књига библиотека фрушкогорских манастира (аутори Весна Петровић и Дубравка Симовић), као и каталога старих штампаних књига Епархије тимочке у општини Књажевац (аутор Владана Стојадиновић).

Истраживања и опис поменутих црквених и манастирских збирки пружио је увид у стање и садржај тих библиотека, често врло недоступних истраживачима и широј јавности, а изнедрила су и неке реткости, до сада непознате или за које се сматрало да су изгубљене.

Постоје и каталози старих штампаних књига јавних библиотека у којима се јављам као консултант и рецензент.

*Није мало места по Европи која сте обишли истражујући стару српску књију, куда сте све путовали, и шта су били радни задаци?*

**Душица:** Као сарадник на научно-истраживачком пројекту „Истраживање, евидентирање и научни опис српских средњовековних рукописа у иностраним збиркама“ Библиотеке Српске патријаршије радила сам на истраживању и опису српских рукописа у Аустријској националној библиотеци у Бечу, Библиотеци Јагелонског универзитета у Кракову, Универзитетској библиотеци у Вроцлаву, Националној библиотеци у Паризу и јавној библиотеци Марчана у Венецији, у циљу публиковања каталога. Резултат ових истраживања су и неки објављени радови.

Као члан Сентандрејског одбора Српске академије наука и уметности у Београду истраживала сам рукописне књиге у Библиотеци Српске православне епархије будимске и публиковала радове о њима.

Више пута сам боравила у Санкт Петербургу, где сам се бавила истраживањима у Руској националној библиотеци и Библиотеци Руске академије наука.

*Осим истраживања старих српских књига у иностраним библиотекама, више пута сте учествовали и на иностраним стручним и научним скуповима. Можете ли поменути неке од њих и теме на које сте излазили?*

**Душица:** На више конференција у иностранству учествовала сам по позиву, промовишући преваходно српско књижно наслеђе. На конференцији „Загребинскије чтења“ у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу учествовала сам осам пута с рефератима на разне теме о српским рукописима. У Библиотеци Руске академије наука у Санкт Петербургу, поводом 300 година ове библиотеке, говорила сам о првој размени књига Библиотеке Матице и Библиотеке Руске академије наука. У Руској државној библиотеци у Москви, поводом 350 година рођења Петра I Великог, имала сам саопштење о руским књигама епохе Петра I Великог у библиотеци Манастира Грабовца у Сентандреји. На конференцији „Атос и словенски свет“ у Софији учествовала сам с темом о рукописима Светогораца у Библиотеци Матице српске. На „Ћирило-методијским сусретима“ на Универзитету Ка Фоскари у Венецији излагала сам о типографским одликама и варијантама издања штампарије Божицара Вуковића, а на Универзитету Константина Филозофа у Нитри представила сам збирку рукописних књига Библиотеке Матице српске. На научном скупу „Сава Текелија и Арађани“ у Араду имала сам реферат посвећен књигама Саве Текелије у Библиотеци Матице српске.

*Код оних који имају идеје и визије увек се нађе великих вишкова посла. Има ли нешто важно што сте хтели, а нисте успели да урадите?*



**Душица:** Има, наравно, доста тога, што ће, надам се остварити млађе генерације. Преостало је, на пример, да се објаве археографски описи још неких рукописа из XVIII века, планираних пројектом проф. др Вере Јерковић. Детаљнију обраду и објављивање каталога захтевају и рукописи XIX века, а израду каталога чекају још неке збирке у фонду раритета, као што су збирка руских штампаних књига из XVIII века, личне библиотеке, библиотека Српске православне велике гимназије и друге значајније библиотеке целине. Чувам и фасцикле с грађом о неким рукописним и старим штампаним књигама, прикупљеном из разних библиотека, коју бих желела да објавим.

*Приметно је да је последњих десетак година дошло до полатаног померања тежишта у раду на старој књизи са традиционалних великих центара као што су Београд и Нови Сад на остале српске просјоре. Има добре воље, али је ушисак да се многа шта ипак ради аматерски. Каква је даља перспектива овог посла међу Србима, и шта би се могло предложити да рад на старој књизи буде, ако не баш научно, онда макар стручно ушемељен?*

**Душица:** Значајно је истаћи чињеницу да је последњих година видљивији рад на старој књизи на просторима ван Новог Сада и Београда. Жеља и ентузијазам појединих библиотекара постоје, али је помоћ стручњака НБС и БМС неопходна. За рад на старој књизи потребна су шира знања из историје књиге, књижевности и писма, добро познавање литературе, као и искуство у раду, посебно када је реч о идентификацији и опису некомплетних примерака. Стручњака за ове послове је веома мало у нашој земљи, те се мора поклонити нарочита пажња планирању, профилисању и запошљавању кадрова са адекватним образовањем, спремних на стрпљив и посвећен рад са старинама и омогућити им стално стручно усавршавање.

*Претпостављам да ћеће, ако буде здравља, и даље остати уз своју струку. Пошто полова и задатака има многа више него што има посленика, шта би по Вашем мишљењу били приоритети наших стручњака у даљем раду на српској старој књизи?*

**Душица:** Бављење старом књигом је моја преокупација, без обзира на редован посао и радно време, јер у томе налазим посебну драж и спокој. Надам се да ће та жеља и ентузијазам потрајати, док ме здравље буде служило.

Много је још неистражених и необрађених збирки старих књига које треба стручно уредити и обелоданити. Важно је имати у виду да је сваки примерак рукописне и старе штампане књиге и друге библиотечке грађе драгоцену културно-историјско сведочанство, те је неопходан континуиран и добро организован рад на њиховом истраживању, опису, физичкој



заштити и представљању јавности, а предуслов за то је, као што сам већ истакла, већа брига око запошљавања одговарајућих кадрова у свим већим библиотекама и међусобна сарадња институција, укључујући и факултете, на плану оспособљавања и специјализације стручњака за одређене области. У ери савременог технолошког развоја, осим појединачних дигиталних база, значајно би било формирати и јединствену националну дигиталну библиотеку, у којој би се нашле рукописне књиге и најбоље очувани и најпотпунији примерци старе штампане библиотечке грађе.

*Разговор водио др Жарко Војновић*